

ערבות

[א]

בן א"י להוציא בן חו"ל

הנסתרת לה' אלהינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת. (דברים כט, כח)

וכ' רש"י שנקוד על לנו ולבנינו, לדרוש שאף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן, משקבלו עליהם את השבועה בהר גרזים ובהר עיבל, ונעשו ערבים זה לזה.

ברכת כהנים בשעת עבודה

ע"י בשו"ת גינת וורדים (או"ח כלל א סימן יב) שדן בשאלה האם כהן שהוא בן א"י, יכול לעלות לדוכן למנין של בני חו"ל. ועי"ש שרצה לומר, דאע"ג שטוב בעיני ה' לברך את ישראל, מ"מ יש תנאי שיעלה לדוכן בשעת ברכת עבודה. דגרסינן בסוטה (לח, ב) אמר ריב"ל כל כהן שאינו עולה בעבודה שוב אינו עולה, שנאמר וישא אהרן כו', ופירש רש"י שקודם שיסיים הש"ץ רצה צריך לעלות לדוכן, וזה לומדים מהא דכתיב וירד מעשות, אלמא בעוד העבודה בידו בירך, ואחר כך וירד מעשות.

ועי"ש שהביא עוד ראיה, מההיא דמס' ר"ה (כח, ב) כשהגמ' דנה אם עובר בבל תוסיף שלא בזמן המצוה, ומק' הגמ' מברכת כהנים, שעובר הכהן בבל תוסיף אם הוסיף ברכה, דאמר רב שמן בר אבא מנין לכהן שעולה לדוכן, שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך את ישראל אוסיף ברכה אחת משלי, כגון (דברים א) ה' אלהי אבותכם יסף עליכם, תלמוד לומר (דברים ד) לא תוסיפו על הדבר, והא הכא כיון דברוך ליה עברה ליה זמניה וקתני דעבר, ומשני שאני הכא כיון דאלו מתרמי ליה צבורא אחרינא הדר מברך, כוליה יומא זמניה הוא. והק' הגנת וורדים למה לא מתרץ בסתמא, למימר אלו בעי הכהן לברך את ישראל כמה פעמים ביום דמצי מברך, אלא ע"כ דלא מצי מברך אלא לצבורא אחרינא. וטעמא לפי שעדיין הם עסוקים בתפלה, ויכול לקיים מצות ברכת כהנים בשעת עבודה. א"כ טוען הגנת וורדים שתפילת מוסף שמתפללין הבני חו"ל ביו"ט שני, לדידיה לאו כלום היא, דלדידיה הוא חול גמור שאין בו תפלת מוסף, א"כ נמצא שמברך את ישראל שלא בשעת העבודה דהוי קפידא.

אלא דאם זה נכון שיש עיכוב בברכת כהנים שלא בשעת עבודה, יש להקשות, שהרי אחרי שגמר תפילתו הוי ג"כ שלא בשעת עבודה, א"כ למה עובר על בל תוסיף. תי' הגנת וורדים שהיות ויכול להתפלל בנדבה, א"כ שפיר מקרי שעת עבודה. והא דעובר בל תוסיף אפילו בשבת, אע"פ שאסור להתפלל תפילת נדבה בשבת, טוען הגנת וורדים שמעיקר הדין גם בשבת מותר להתפלל תפילת נדבה, עי"ש שמביא ראיות לזה. עי"ש שמביא שו"ת הרי"ף (סימן שכ) שכו' וז"ל ושאלת היאך היו מתפללין עם הציבור ואפילו תפלת נדבה דהא קי"ל דתפלות כנגד תמידין תקנום וכשם שאין מביאין עולת נדבה בשבת כך אין מתפללין נדבה בשבת דבר זה לא מצאתי לו עיקר ולא ראיתי לגאון מדבר בכך. ובהמשך דבריו כו' וז"ל לפי שאינו נאסר להביא קרבן נדבה בשבת מפני שהוא יחיד אלא מטעם חילול שבת והתפלה אין בה חילול שבת ולכך התירו מרימר ומר זוטרא תפלת נדבה ואפילו בשבת.

לעלות בדוכן בעבודה לעיכוב או לא

אבל עי"ש (סי' יג) שמהר"מ אבן חביב חולק עליו וסובר ששפיר יכול הכהן שהוא בן א"י לברך בשביל הבני חו"ל. ועי"ש שרצה להביא ראיה דכהן מצי מברך אע"ג דלא שייך באותה עבודה, דהרי בן בוכרי (פ"ק דמס' שקלים) ס"ל דהכהנים אינם חייבים בשקלים, א"כ לכאורה אין להם חלק בעבודה, ובכל זאת פשיטא דאפילו לבן בוכרי הכהנים מברכים ברכת כהנים, ומבן בוכרי נשמע לריב"ז, דמצי כהן לברך אע"ג דלא שייך באותה עבודה. ולכ' אין כאן ראיה כלל כמו שהוא עצמו דוחה הראיה שאע"פ שאין לכהנים חלק בקניית הקרבנות, יש להם חלק בהקרבת הקרבנות, א"כ שפיר מקרי "עבודה" שלהם.

ומה שמביא הגינת וורדים מההיא דסוטה שכל כהן שאינו עולה בעבודה וכו', טען מהר"מ דזה אינו אלא לכתחילה, דהא מצינו לרדב"ז בתשובה, דאם עלה לא ירד, כמ"ש בכנה"ג (ריש סי' קכה) אבל כו' דאולי יש לדחות, דטעמא דלא ירד משום פגמו דכהן (ויש להעיר האם משום פגם כהן יברך ברכה לבטלה.

ועי"ש שמביא משו"ת ריק"ש (כ"י סי' סו) על כהן שבא לבית הכנסת במודים, דיכול לברך ברכת כהנים, אע"ג דלא היה בבית הכנסת כשאמר הש"ץ רצה. ודקדק מלשון הפוסקים, דהא דאמרי דיעקור רגליו ברצה, היינו בכהנים שהם בבית הכנסת, אבל מי שבא מחוץ לבית הכנסת ומצא הש"ץ בהודאה יכול לעלות לדוכן, הרי לן שלעלות לדוכן בשעת עבודה אינו לעיכובא.

בן עיר להוציא בן כרך

הנה במשנה (ר"ה כט, א) זה הכלל כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן. ויש להסתפק מה הדין במי שמחוייב בעצם המצוה, אבל עכשיו זה לא זמן קיום המצוה שלו, האם נחשב לאינו מחוייב בדבר, הואיל ועכשיו הוא פטור, או דילמא הואיל והוא מחוייב בעיקר המצוה, שפיר נחשב כמחוייב בדבר.

ונחלקו בזה הראשונים, דבריש מסכת מגילה למדנו, שבני הכפרים מקדימין קריאת המגילה ביום הכניסה (היינו יום ב' או ה' שלפני יום י"ד באדר) ונחלקו הראשונים האם בן עיר יכול להוציא את הבן כפר במקרא מגילה. שיטת רש"י (מגילה ב, א) היא, שהבן עיר הוא זה שקורא המגילה ביום הכניסה, אבל הר"ן שם חולק עפ"י הירושלמי שסובר שאין בן כרך, שקורא בט"ו באדר, יכול להוציא בן עיר, שקורא את המגילה בי"ד באדר. וליישב דברי רש"י, אולי יש לחלק בין בן כרך ובן עיר, שחיוכם חלוק, לבין בן כפר ובן עיר, שחיוכם שוה, אלא שהבן כפר מקדים. הרי לן שנחלקו הראשונים האם מי שמחוייב במצוה מסוימת, אבל עכשיו אין זה הזמן שלו לקיים המצוה, האם הוא נחשב מחוייב בדבר. וכ' מהר"מ אבן חביב דה"נ בבן א"י בחו"ל, לפי הר"ן אינו יכול להוציא את בני חו"ל, שהוא הרי אינו מחוייב עכשיו, אבל לפי רש"י היות והוא מחוייב בעיקר המצוה, שפיר יכול להוציאם.

ש"ץ שאינו מתענה

ועי"ש עוד שרצה לתלות דין זה במחלוקת הראשונים הובא בטור (או"ח סי' תקסו), שרב נתן סובר שש"ץ שאינו מתענה אינו יכול להתפלל, שכיון שאינו מתענה אינו יכול לומר ענונו, אבל הטור חולק וכ' ואיני יודע למה שאינו אומר **ביום תעניתי**, אלא **ביום התענית הזה**, ותענית הוא לאחרים עכ"ל. הרי לן שנחלקו היכא שהוא עצמו אינו יכול לעשות מצוה, האם יכול להוציא חבריו מדין ערבות. אבל נראה שיש לדחות הראיה דמלשון הטור משמע שכל הוויכוח אינו אלא מצד לשון ביום התענית, שאצלו אינו יום תענית, אבל לכו"ע אין בעיא מצד שהוא אינו מחוייב.

שהחיינו על הכוס ביום כיפור ובברית מילה

עי"ש שרוצה להכריע בספק הנ"ל מההיא דמס' עירובין (מ, ב) בסוגיא דברכת הזמן ביום הכיפורים, שא"א לברך על הכוס ולתת לתינוק, משום דילמא אתי למיסרך. וכ' בתוס' שלפ"ז במילה ביה"כ מותר, שאין חשש משום שאינו דבר רגיל. ובאו"ח (סי' תקנט) הביא מרן דברי התוס' הנזכר, והחולקים עליהם שחוששין דלמא אתי למסרך. אבל כ' מרן הב"י דבי"ז בתמוז ובג' בתשרי ובי' בטבת, שהיולדת יכולה לשתות, אז לכולי עלמא מברכין על הכוס ותשתה ממנו היולדת. הרי פסק ברור מתוך תלמודא דידן, דאע"ג דאין המברך ראוי לברך לעצמו, מפני שהוא מתענה, יכול לברך בורא פרי הגפן וזמן על הכוס, משום דיכול לתת לטעום לתנוק, או להיולדת.

אבל עי"ש שרצה לדחות הראיה, דשאני יוה"כ דהוא יו"ט לגבי דידיה, ואם היה חולה היה יכול לטעום הכוס של ברכת בפה"ג, הלכך מיקרי דשייך בגויה להוציא את התינוק, או את היולדת בשאר תעניות, אבל בן עיר להוציא בן כרך לענין מגילה אינו יכול להוציאם, כיון דאינו מחוייב באותו יום, דכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן.

בני א"י בחו"ל ביו"ט שני איזה תפילה יתפללו

מסקנת המהר"מ אבן חביב היא, שיכול הבן א"י לברך ברכת כהנים לבני חו"ל, וגם יכול להוציאם בתפילת יו"ט. ויש להקשות איך אומר מקדש ישראל והזמנים ואצלו זה לא יו"ט, כבר כ' בשו"ת רדב"ז (חלק ד סי' עג) דבני א"י המגיעים למצרים ליו"ט איזה תפילה יתפללו ביו"ט שני, ופסק שיתפלל תפילת חול, משום דלא יצאו ידי חובתם אם יתפללו תפילת שבע, דאטו מפני המחלוקת נאמר לו שיתפלל תפלה שאינו יוצא בה ידי חובתו. ואין סברא לומר שלא יתפלל תפילת המועד, לפי שמוציא שם שמים לבטלה שחותם מקדש ישראל והזמנים, דהא אנן ידעי בקיבועא דירחא ואפ"ה מברכינן לה. וכן בחול המועד במוסף מברכים לה, **דבכל זמן שיברך אותה שפיר מברך שקדשת את ישראל והזמנים**. הרי לן שאין בעיא בזה שהוא מתפלל תפילת יו"ט, רק שלא יוצא בזה ידי חובתו, א"כ אם מתפלל בשביל

להוציא בני חו"ל אין בעיא. לולי דברי מהר"מ הייתי אומר שאין בעיא לומר ברכה ששייך ליו"ט משום שבשביל מי שמברך בשבילו שפיר הוי ברכה, ומטעם ערבות נחשב שהוא מחויב באותו ברכה, עי' ר"ן ס"פ ראוהו ב"ד, ודו"ק.

(ויש להעיר על דברי הרדב"ז, דא"כ כל ברכה שיברך אע"פ שאינו צריך לאותו ברכה, לא יחשב ברכה לבטלה, שהרי הוא משבח להקב"ה על אותו דבר, למשל שהכל נהיה בדברו. וצ"ע. ועי' בספר חיי אדם כלל ה שאה"נ רק אם מברך דרך זלזול עובר בלא תשא).

ברכה על ברכת כהנים אחרי שכבר בירך

ועי"ש שמביא ספיקו של הלבוש האם כהן שכבר בירך ברכת כהנים פעם אחת, יכול לברך ברכת המצוה כשמצא ציבור אחר שמברך עוד הפעם בשבילם. עי"ש שמפלפל בדבריו, ורצה לפרש עפ"י דבריו הא דאיתא במגילה (כו, ב) דשאלו לר"א בן שמוע, במה הארכת ימים, א"ל מימי לא נשאתי כפי בלא ברכה, וקשה מאי שבחא והלא כל הכהנים מברכין אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה. ולפי הספק של הלבוש יש ליישב בחדא מתרתי, אם הדין הוא דאין לברך, היה משבח עצמו דלא הביא עצמו לזה ללכת לצבורא אחריתי לברך ברכת כהנים בלא ברכה, ואם הדין הוא דיש לברך בכל פעם שעולה לדוכן, אשמעינן חידושא דלעולם היה מברך כמה פעמים ברכת כהנים בהרבה בתי כנסיות בברכה, ולא היה חושש למסתפקים על פי סברת הרב הנזכר.

ואע"פ שהוא עצמו חולק על הלבוש, משום שהכהנים נושאים כפים בשחרית ובמוסף ומברכים, אבל היות והספק יצא מפיו יש לחוש לדבריו, ולפי"ז אם יש כהן אחר שלא בירך עדיין, שלא יעלה הוא לדוכן, וה"נ כאן אם יש כהן אחר מבני חו"ל, שלא יעלה הבן א"י לדוכן.

חיוב על הכהנים או על הציבור

על עיקר מה שמהר"מ דימה כהן בברכת כהנים, לש"ץ שמוציא אחרים ידי חובתם, אע"פ שכבר יצא, חולק עליו הגינת וורדים (שם סי' יד) בתוקף, וז"ל דהגם דבתפלת יו"ט וקריאת מגילה או שאר ברכות, אמרינן דיכול להוציא הפטור את החייב, מדין ערבות, מ"מ נידון דידן שונה, דאין חיוב ברכת כהנים מוטל על ישראל, רק החיוב והמצוה מוטל על הכהנים שיברכו את ישראל, וכיון דאמרינן דאין חיוב על הכהנים רק בתפלה ועבודה דשייכי בה כהני, א"כ אין מקום לומר שיוכלו הכהנים לברך ברכה זו, כיון שאין החיוב מוטל על ישראל כלל.

אבל דבר זה במחלוקת גדולה שנויה, דיעוי' בביאור הלכה (רס"א קכח) שמביא בשם ספר החרדים, שהישראל המתברך הוי בכלל המצוה, וכ"ה בראב"ד סוף מסכת תמיד בשם ספר המקצועות. אבל עי' בריטב"א למס' סוכה (לא, ב) וז"ל וליכא למימר שעושה להוציא לאחרים, דליכא חיובא אישראל להתברך, מצוה דכהן הוא. ועי' בחי' הגרע"א למס' ר"ה (טז, ב) שהק' על תוס' שדן לגבי "זימניה" בכל תוס'ף, ומדמה ברכת כהנים, בציבור אחר, לש"ץ שתוקע להוציא מי שלא תקע, והק' הגרע"א שאינו דומה, שבברכת כהנים המצוה מוטל עליו, א"כ הוי זמניה, אבל בתקיעת שופר הוא מוציא הציבור, א"כ אינו "זימניה". ועי' שו"ת חת"ס (סי' כב) שחולק עליו, וסובר שגם בברכת כהנים הוי המצוה שלהם, והוא מוציאם. ואכמ"ל.

ועל מה שהביא מהטור בהל' תענית שמי שאינו מתענה יכול להיות חזן, כ' עליו בעל הגינת וורדים, וז"ל כמה תשובות בדבר, ומעיקרא אני תמיה על מעכ"ת שאמר שדבר זה תלוי במחלוקת, כאילו היא מחלוקת שקולה, דמאן דעבד כמר עבד ומאן דעבד כמר עבד, והלא דברי הטור דחאום בשתי ידים ואמרו שקבלת הגאונים תכריע. ורגיל אני בכיוצא בזה לומר דברי ב"ש במקום ב"ה אינה משנה. ולא על מעכ"ת בלבד אני תמיה אלא גם על כמה פוסקים אחרונים שתפסו דרך זה לעשותו סניף בדבר שיש בו מחלוקת, הגם שתהיה הסברא ההיא מופרכת הרבה ואין לה רגלים כלל, שאפילו בשעת הדחק לא סמכינן עלה כלל.

בן א"י להוציא בן חו"ל ביו"ט שני בתפילה וקידוש

לענין הלכה האם בן א"י יכול להוציא בן חו"ל ביו"ט שני, בהגהת הגרע"א (או"ח סי' תצו, ג) נוטה לדברי הגנת וורדים שנחשב כאינו מחויב בדבר. ועי"ש שכ' לעיין במש"כ בהגהותיו (תרצ, י), ושם כ' חידוש יותר גדול, שמי שידוע לע"ז ואשורית, (שהדין הוא שאינו יוצא בלע"ז), אינו יכול להוציא אחרים שאינם מבינים אשורית, משום דנחשב כאינו מחויב בדבר. וזה חידוש נפלא, שהרי בשלמא בבן א"י י"ל שאינו מחויב במצוות היום, שאצלו הוא

חול, אבל כאן הוא מחויב במגילה כמו הלועזי, אלא שאינו יכול לצאת באופן קיומו של הלועזי הואיל והוא מכיר אשורית, ובכל זאת נחשב כאינו מחויב בדבר.

ועי' בספר יו"ט שני כהלכתו (פרק ח, ה הערה ט) בשם הגרשז"א זצ"ל שאין לבן א"י לקדש בשביל בני חו"ל, משום דאצלו זה יום חו"ל ממש. ובשם הגריש"א זצ"ל, כ' שאפילו בן א"י הנמצא בחו"ל אין לו לקדש בשביל בני חו"ל, ולא לסמוך על האמרי בינה (המובא להלן) שמחלק בין בן א"י הנמצא בחו"ל, לבן א"י הנמצא בא"י.

עלייה לתורה לבן א"י בחו"ל

דנו הפוסקים האם בן א"י הנמצא בחו"ל יכול לעלות לתורה ביו"ט שני, דעת השבות יעקב (סי' מ) שיכול לעלות לתורה, עיי"ש שמביא ראיה מהא דאיתא במגילה (כג, א) הכל עולין למנין ז' אפילו קטן ואפילו אשה, אע"ג דאשה וקטן לאו בר חיובא, אפ"ה עולין למנין הקרואים, וא"כ ה"ה בנדון דידן. ועיי"ש שכ' שאפילו לפי השיטות שרק עולה לז' קרואים ולא לג', כאן יודו, שהרי בידו להחליט לישאר בחו"ל, א"כ נחשב כמחויב בקריאה זו. (עי' לק' כעין זה בשם הגרע"א) אבל דעת רוב הפוסקים שאין לו לעלות לתורה. [ועי' בס' יו"ט שני כהלכתו (פ"ח הערה יט) בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, שבשמחת תורה יכול לעלות, שגם הוא שייך בשמחת גמר התורה].

אבל ביו"ט שני שחל להיות בשבת, דעת הגרמ"פ שיכול לעלות לכל העליות, שמעיקר חיוב קריאת התורה בשבת אין חיוב לקרא פרשה מסוים, אלא שחייב לקרא ז' קרואים, (הראיה שבני מערבא לא שילמו את התורה אלא פעם בשלש שנים). אבל הגרשז"א זצ"ל מפקפק שאולי אפילו לשישי או לשביעי אין לו לעלות, משום שאין זה אותו קריאה שהוא מחויב בו.

בעל קורא

עי' בספר יו"ט ב' כהלכתו (פ"ט יא-יב) שבן א"י בחו"ל לא יכול להיות בעל קורא לבני חו"ל ביו"ט שני, אבל בן חו"ל יכול להיות בעל קורא בא"י, אפילו ביו"ט שני שחל בשבת, שחיוב קריאתו הוא הקריאה של יו"ט. ועיי"ש (הערה לח) בשם הגרשז"א זצ"ל שבקריאת התורה אין הבעל קורא מוציא הציבור ידי חובתם ב"קריאה" כמו במקרא מגילה, אלא שהחיוב הוא מדין לימוד התורה, ולכן לא צריכים שהבעל קורא יהיה בר חיובא ממש, ודי בזה שהוא בר חיובא בעיקר חיוב הקריאה. ולכן בן חו"ל בא"י שבעיקר חיוב של קריאת כל התורה הוא חייב, אז אע"פ שכעת אין זה החיוב שלו יכול להוציאם, אבל בן א"י בחו"ל אין לו שייכות לעיקר חיוב של קריאה ביו"ט שני, שאצלו הוא חול גמור. לא ברור ההגדרה שלו, שלפעמים צריך להיות בר חיובא גמור ולפעמים די בבר חיובא במקצת.

קריאת התורה שמיעה או קריאה

ונראה לקיים פסק הנ"ל אבל לא מטעמיה, דהנה יעו' בשו"ת אג"מ (או"ח ב, עב) שהביא דברי המ"א (רפב, ו) שאין קטן יכול להיות בעל קורא, והק' עליו הפרמ"ג שהרי קטן עולה למנין ז', אז למה לא יכול להיות בעל קורא, ומסביר הגרמ"פ ז"ל דע"כ צריך לומר לומר שאין קריאת התורה כמו קריאת מגילה וברהמ"ז וכדומה, שמה שיצאו האחרים בשמיעתם מחיוב הקריאה והברכה שלהם, הוא מדין שומע כעונה, דהא אדרבה כשיקרא בעצמו שהוא העונה כל הפרשה לא יצא, דהא צריך דוקא מספר קרואים חלוקים, ונמצא שעיקר הדין אינו שיהיה עונה אלא דוקא שישמע איך שמספר אנשים קורין התורה. ולכן מסתבר שאין צורך כלל שהקורא יתכוין להוציא את הצבור בקריאתו, וגם אין צורך שיוכל להוציא אותם, דהא השמיעה איך שקורין האחרים הוא שמיעה של כל אחד מהצבור בעצמו, ואין צורך להוציא אותם בהקריאה.

ועיי"ש שהעולה המברך הוא זה שחייב בקריאה, והבעל קורא הוא שלוחו להשמיע לצבור. וכיון שהוא מדין שליחות, אין קטן יכול להיות בעל קורא, משום שקטן לאו בר שליחות הוא, כמו לכל דיני התורה.

ולפי"ז נראה, דבן א"י אינו יכול להיות בעל קורא לבני חו"ל ביו"ט שני, שהרי אין לו חיוב של קריאת התורה, א"כ אינו בר שליחות לקריאה זו, ולא יכול להוציא העולה ידי חובתו. אבל הבן חו"ל ביו"ט שני הוא שפיר בר חיובא בקריאה של שבת, א"כ שפיר יכול להיות בעל קורא ולהוציא העולה ידי חובתו.

[ב]

מי שלא קיבל עליו שבת לקדש למי שקיבל עליו שבת

ספיקו של הגרע"א

הגרע"א (או"ח סי' רסז) מסתפק במי שלא קיבל עליו את השבת, האם יכול לקדש לחבירו שכבר קיבל עליו את השבת. עי"ש שמצד אחד הואיל ולא קיבל עליו את השבת נחשב כאינו מחויב בדבר, כמו שהביא תוס' (יבמות יד, ב) וז"ל דאמר בירושלמי דבן עיר אין מוציא בן כרך, דכל שאין מחויב בדבר אין מוציא אחרים ידי חובתם, וכיון שבני הכפרים היו בקיאים לקרות ודאי היו קורין בעירם. אבל מצד שני י"ל שכאן יכול לקדש בשביל חבירו, משום שבידו לקבל עליו שבת, א"כ שפיר מקרי מחויב בדבר.

סומא לפטור אשתו בקידוש

עי' במרדכי (מסכת מגילה רמז תשצא) דדן לפי רבי יהודה שסומא פטור מן המצוות, איך סומא יכול להוציא את בני ביתו בקידוש, ותי' שהואיל וחייב עכ"פ מדרבנן יכול להוציאם ידי חובתם. אלא שהק' על עצמו מנשים שאע"פ שמחויבות עכ"פ מדרבנן, אם אינן חייבות מן התורה אינן יכולות להוציא אחרים בברכת המזון, כדאמרינן בברכות (כב) שאם נשים חייבות בברכה"מ מה"ת יכולות להוציא בעליהן, ואם לאו לא. ותי' המרדכי דשאני נשים דלא יבואו לידי חיוב לעולם, אבל זה יכול לבא לידי חיוב דאורייתא אם נתפקח, והואיל וכן יכול להוציא אחרים ידי חובתן אע"פ שהוא אינו חייב אלא מדרבנן. הרי לן חידוש יותר גדול ממה שרצה הגרע"א לחדש, דשם לפחות הוי בידו, אבל לגבי סומא אינו בידו, ובכל זאת דן לומר דמקרי מחויב בדבר הואיל ושייך שיתחייב.

בן א"י להוציא בן חו"ל בחו"ל או בא"י

עי' בספר אמרי בינה (הלכות שבת סי' יא) שרצה לחלק בין בן א"י שנמצא בא"י, שאז אינו יכול להוציא את הבן חו"ל בתפילה ביו"ט שני, לבן א"י שנמצא בחו"ל שאז יכול להוציא את הבן חו"ל. והחילוק הוא שאם נמצא בחו"ל אז יש לו אפשרות להביא עצמו לחיוב, ולכן שפיר יכול להוציא הבן חו"ל, אבל אם הוא נמצא בא"י, אז אפילו אם יחליט שירד לחו"ל אינו חייב ביו"ט שני אלא א"כ ירד לחו"ל, וממילא אינו יכול להוציא הבן חו"ל. ועי"ש שמבסס דבריו על דברי הגרע"א שהבאנו לעיל. וכ' שאפילו המהר"מ אבן חביב לא התיר אלא בכהאי גוונא, וכך היה הסיפור שם שבן א"י היה בחו"ל ורצו שהבן א"י יברך להם ברכת כהנים, אבל אם הבן א"י היה בא"י לא היה מתיר לו. אבל יש להעיר על דבריו שהרי כבר הבאנו דברי הגרע"א בהגהותיו לשו"ע (תצו, ג) שנוקט לדינא שבן א"י אינו יכול להוציא לבן חו"ל, ומשמע אפילו אם הוא בחו"ל, א"כ ע"כ צריך לחלק בין קבלת שבת לבן א"י שמחליט לישאר בחו"ל, ועי' לקמן שהבאנו דברי שו"ת בצל החכמה שבקבלת שבת הרי יש חיוב משא"כ ליהיות בן חו"ל. עוד שמעתי חילוק מידידי הרה"ג ר' יוסף אליפנט שליט"א, שכדי שבן א"י יוציא את הבן חו"ל צריך לשנות את "מעמדו", בזה לא אומרים שהיות ויכול להחליט אז כאילו הוא כבר בו חו"ל, משא"כ לגבי קבלת שבת שאינו אלא שמרבל עליו השבת מוקדם.

מתנדבים לקדש בבית חולים ולחזור לביתם לפני שבת

עי' בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יד סי' כה) שנשאל לגבי בחורי ישיבה שרוצים לקדש לחולים בבית חולים, שהחולים אוכלים שם סעודת השבת אחרי פלג המנחה, ואז ילכו הבחורים הביתה במונית, שהם עדיין לא קיבלו עליהם שבת. עי"ש שמוכיח מתוס' (ברכות מח, א) שמשוים הך דינא דאע"פ שיצא מוציא גבי ברכת המזון למי שלא אכל כלל, ובשניהם ס"ל שנקרא מחויב בדבר, והסבר הדבר הוא מפני שכל ישראל ערביין זה בזה יעו"ש, וכך ס"ל להרא"ש שם (פ"ז סי' כא) דאפילו לא אכל כלל יכול להוציאן, והטעם כנ"ל משום דכל ישראל ערביין זה בזה. והא זה שלא אכל כלל אינו בר חיוב כלל בברהמ"ז כעת, ובכל זאת יכול להוציא אחרים משום דנקרא מחויב בדבר, מטעם "כל ישראל ערביין זה בזה". וא"כ ה"ה בנדו"ד לגבי קידוש, דהגם דהמקדש עוד לא קיבל עליו את השבת, ואיננו עדיין בר חיוב כלל בקידוש, בכל זאת נקרא מחויב בדבר מטעם ערבות, ויכול להוציא אחרים המחויבים כבר בקידוש.

ואע"פ שהמג"א (קצו, יא) פסק שאינו יכול להוציא חבירו בברכה"מ, אין הטעם אלא משום שאינו יכול לומר שאכלנו אא"כ אכל כזית (תוס'), אבל בנידון דידן אין בעיא.

וזה דלא כהפוסקים הנ"ל שאין בן א"י יכול להוציא בני חו"ל בקידוש, משום שאינו בר חיובא עכשיו, אע"פ שיש לו עליהם ערבות.

ועי"ש שאע"פ שהגרע"א מסופק בדבר, אבל האמרי בינה כבר הכריע שאפשר להוציא לחבירו משום שיכול להביא עצמו לחיוב, ושפיר מקרי מחויב בדבר. אבל עי' בשו"ת מנחת שלמה (סי' ג) שתמה על האמרי בינה שהרי הגרע"א מסופק בזה, ולא הכריע. עוד חילק שם (בשם ספר בצל החכמה) דלגבי קידוש רמי עליה חיוב לקבל שבת ולקדש, אע"פ שאין לו חיוב עכשיו, משא"כ הבן א"י בחו"ל אין לו שום ענין לישאר שם ולהיות בן חו"ל. והעיר לי ידידי הרב דוד סלמן שליט"א, שלפי הרמב"ם (רמב"ם פרק כט, יא) אפשר לקדש בלי שיקבל עליו את השבת, דלדבריו מצות קידוש הוא "לאמרה בין בשעת כניסתו ויציאתו בין קודם לשעה זו במעט". א"כ לדבריו שפיר מקרי בר חיובא עכשיו, אע"פ שאינו מקבל שבת, ובלי סברת הגרע"א שבידו לקבל את עכשיו.

פסק של הגרשז"א זצ"ל

אבל עי' בספר יו"ט שני כהלכתא, (תשובות בסוף הספר סי' ב) בשם הגרשז"א, שהיות שמדאורייתא פשוט שאפילו מי שעדיין לא קיבל עליו את השבת, יכול להוציא מי שכבר קיבל עליו את השבת, כמבואר בטורי אבן (ר"ה כט, א) שזה שמי שאינו מחויב בדבר אינו יכול להוציא מי שמחויב בדבר, אינו אלא מדרבנן, לכן בשעת הדחק יכול להקל לקדש, למי שכבר קיבל עליו את השבת. אבל הוסיף שאין להקל אלא בדרך ארעי ולא בקביעות. עוד כ' שם שעדיף שיקבל עליו קדושת שבת, ויחזור לביתו ע"י נכרי, ולצורך גדול אפילו ע"י ישראל.